

RISCURI ASIMETRICE EMERGENTE ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ: RADICALIZAREA, ASPECTE CRIMINOLOGICE

Dr. Viorel GHEORGHE*

Abstract: *In front of an arguable evolution of the contemporary society, the individual faces a real and complex struggle for adaptation to social realities, dominated by the confusion generated by transformations across all levels of social life, especially those in the regulatory framework. The justified and constant need for equity, proportionally, the perfect interaction of individual socio-psychological factors, social, political, ideological and religious factors, a less important role of culture, the existence of real identity problems corroborated with the effects of traumas, of other mechanisms triggering anti-social behaviors, as well as the need for group membership, its dynamics, psycho-radicalizing factors / manipulators, and the role played by the diversity of social networks, all these require the immediate, justified intervention of the state entitled to implement and guarantee the enforcement of the law in a multidisciplinary manner.*

The reality of the rise of social nonconformism - an identified cause of radicalization, with unfavorable social consequences - generates responses from legal bodies and, with specialists in law and science being called upon to provide solutions to questions arising from an obvious social rebound:

What are the causes that contribute, generate and augment this social phenomenon?

Is there a uniqueness in approaching the causality of the phenomenon?

Are there viable solutions legally, and at the social level should be applied to diminish this phenomenon?

Pro-causes or pro-effects?

Key words: rule of law; individual; radicalization; terrorism; legal system; social nonconformity; security.

1. Argument

Momentul aniversar major pe care România îl sărbătorește anul acesta - centenarul Marii Uniri - oferă, poate nu întâmplător¹, prilejul punerii în discuție a unor probleme conceptuale juridice și de expresie socială, aflate, cel puțin în ultimele două decenii, pe agendele majorității statelor: funcționarea și garantarea statului de drept, proporțional, eforturile pentru îmbunătățirea sistemului de drept, pentru prezervarea înfăptuirii justiției și securității cetățenilor, în egală măsură, reclamate, iată, tot mai acut, la nivelul societății civile. Aceste două problematice subzistă cu atât mai mult cu cât, de o perioadă relativ semnificativă, societatea contemporană suferă transformări în plan structural, conceptual, fapt care generează sau trebuie să genereze, implicit, adaptarea sistemului legislativ național.

Mai mult ca oricând, elementele acestei adaptări trebuie să vizeze formularea răspunsurilor adecvate în fața provocărilor actuale. Nu de puține ori, în evoluția societății contemporane s-a resimțit nevoia unor modificări sau, mai degrabă, adaptări structurale în planul strategiilor și abordărilor conceptuale ale normativului actual. Consider că astăzi, mai urgent ca oricând, asemenea multor state, România trebuie să fie pregătită să ofere și să aibă definitivitate instrumentele socio-juridice necesare operaționalizării unui cadru optim respectării, garantării și apărării valorilor sociale fundamentale: viața, democrația, securitatea statului și a cetățenilor săi.

Pornind cu această idee, una din provocările permanente, actuale, se poate afirma cu certitudine, rămâne răspunsul legislației naționale, la amenințările de natură asimetrică, prezente, atât în plan internațional, cât și în plan intern.

Pentru familiarizarea cu noțiunea de „amenințare asimetrică”, se impun o serie de explicații.

În general, termenul este explicat prin respingerea sau evitarea regulilor după care funcționează o entitate statală, astfel generându-se activități cu consecințe grave, semnificative în planul garantării securității unui stat și a propriilor cetățeni. Se poate lesne deduce că această formă de manifestare a nonconformismului social implică, pe lângă o paletă extinsă de activități infracționale, utilizarea violenței, concomitent cu acțiuni ilegale, premeditate, ale unor elemente nespecifice, acțiuni atipice, împotriva cărora sistemul de răspuns statal este surprins nepregătit sau neadaptat, metodele fiind bazate pe efectul surpriză, obiectivul final constând în exploatarea sistematică a curenților existente la nivelul statului, în scopul augmentării stărilor de nesiguranță, teamă, de neîncredere în capacitatea

* Cadru didactic asociat invitat al UNAp, expert național TAIEX; e-mail: viorelgheorghe@yahoo.com.

¹ În an centenar al Marii Uniri și într-un context internațional încărcat de responsabilitate pentru România, trebuie să subliniez necesitatea oferirii garanției unei implicări efective în construirea unui stat loial respectării valorilor dreptului. La un an după înfăptuirea Marii Uniri, eminentul jurist Vespasian Pella, prin opera sa juridică, pune bazele planului de înființare a dreptului penal internațional, prin propunerea creării unei Curți penale internaționale, cu competențe materiale

în judecarea cauzelor de „tulburare a relațiilor internaționale”. Astăzi fenomenele asimetrice precum radicalizarea și terorismul reprezintă, prin efectele generate, deopotrivă, amenințări dar și provocări majore la adresa securității internaționale și a întregii ordini de drept.

autorității statului. Astăzi, amenințările de natură asimetrică acoperă o gamă complexă de manifestare, de la activități generatoare de riscuri la adresa securității statelor (ex. terorism, radicalizare – cu deosebire, cea în scop terorist -, operații de informații, nesupunere civilă etc.), până la probleme reținute în normativul penal ordinar (ex. activități specifice criminalității organizate: traficul ilicit de droguri, persoane, migranți). Amenințarea asimetrică poate emerge de la un stat - ca subiect de drept internațional - prin utilizarea unei strategii planificate, indirectă, până la entități nestatale, cu obiective și activități variate (ex. terorism, radicalizare).

Prin prisma științei criminologiei, expresia desemnează acțiuni cu efecte grave în plan social, imprimate de indivizi sau actori statali, pe baza unor resorturi emoționale, de expresie politică, religioasă, ideologică sau identitară. O asemenea acțiune va evita forța de răspuns a statului (sistem judiciar, instituții de aplicare a legii), exploatându-i breșele. Perspectiva unei astfel de amenințări neconvenționale generează numeroase probleme la nivelul sistemului de aplicare a legii, ca element de asigurare și garantare a echilibrului în plan social. Procesul de identificare a amenințării asimetrice și a celor mai eficiente modalități de protejare a valorilor apărute prin normativ, efect al provocărilor pe care le poate genera una sau mai multe amenințări asimetrice, reclamă necesitatea situării acestuia într-o poziție centrală într-o strategie de aplicare a dreptului. Circumscriș acestui demers, autorul identifică în fenomenul radicalizării, una din cele mai periculoase și rafinate amenințări asimetrice actuale, și cu deosebire, în forma de radicalizare care conduce la implicare, prin diverse forme, la săvârșirea actelor și faptelor de terorism.

Deși dificil de anticipat, de contracarat prin instrumente juridice și celor specifice altor instituții de aplicare a legii, datorită complexității și difuziei sub care se dezvoltă, fenomenul radicalizării constituie *trigger*-ul interior al trecerii unui individ la etapa executării celui mai perfid act întâlnit în societatea actuală, generator de consecințe nefaste în plan socio-uman, actul de terorism.

România nu constituie un reper pe această componentă a cercetării criminologice, concomitent, însă, reliefându-se realitatea și necesitatea abordării acestui fenomen, întâlnit drept bază a deciziei executării unei palete largi de activități infracționale cu violență, fără o antecedentă vizibilă (ex. omorul, omorul deosebit de grav, actul de terorism).

2. Radicalizarea - explorare într-un univers criminogen atipic

2.1 Între fanatism și psihopatologie

Se pornește de la premisa că fanatismul, fenomen des întâlnit, cu precădere, în societatea contemporană, în statele beneficiare ale unor religii monoteiste, reprezintă efectul unor factori interpretativi rigoriști, respectiv, al unei revelații și a dogmei însăși. Semnificativ pentru importanța demersului este anul 1751, când Alexandre Deleyre definea fanatismul „efectul unei false conștiințe care abuzează de lucruri sacre și încarcă religia cu capricii, imaginație și reglarea pasiunilor, un efect al individului orb și pasional, care dezvoltă tendințe superstițioase, de a comite acțiuni ilegale, cu cruzime, nedrepte și ridicole, fără sentimentul rușinii și fără remușcări, cu un fel de bucurie și consolare. Fanatismul este, așadar, numai superstiția ridicată la rang de acțiune”². Același autor francez oferea și o clasificare a „factorilor motivanți” ai fanatismului, între care sunt de menționat:

- ✓ specificul dogmelor;
- ✓ atrocitatea moralității;
- ✓ confuzia temelor;
- ✓ utilizarea efectelor unor „condamnări defăimătoare”;
- ✓ expunerea efectelor intoleranței religioase, în comparație cu altele, ori a unei secte religioase;
- ✓ persecuția transformată în intoleranță.

Dintre modalitățile de manifestare sau recunoaștere ale acestui fenomen, sunt de remarcat:

- pseudo-profeția;
- melancolia, pe fondul unei profunde stări meditative;
- indivizi „vizionari” care se cred „deținători ai spiritului divin”;
- rezistența la durere;
- insensibilitatea la nevoile sau necesitățile sociale ale aproapelui.

Este recunoscut că, majoritatea actelor teroriste cu puternice efecte la nivelul populației, indică o semnificativă parte a justificărilor laturii comise, canalizând interesul specialiștilor către zonele psihopatologiei și psihiatriei, prin acțiuni temeinic premeditate și executate, aspecte regăsite, de asemenea, în introspecția acțiunilor criminale ale așa-zisilor „actori singuratici” („lone wolfs”), unde primează tulburări importante de natură psihiatrică. Spre exemplu, în cazul unui individ „recrutat” cu scopul înfăptuirii jihadului pe calea lui Allah³, este reliefată o dimensiune funcțională, cu o viziune paranoică asupra lumii, în concurs cu o stare de nemulțumire existențială, unde cei implicați (beneficiarii, de fapt, ai actului criminal) găsesc, ca efect al propriei ideologii extremiste, spiritualitatea care le redă, în

² Deleyre A., *Le Fanatisme*, în seria Les Notes de l'Institut Diderot, Editura Institutului Diderot, Paris, p.15. Lucrarea poate fi regăsită la adresa electronică <http://www.institutdiderot.fr/wp-content/uploads/2015/04/Note-le-fanatisme-Page.pdf> (accesare 27.02.2018)

³ Cu referire la actele de terorism suicidal, comise pe fundament deformat religios islamic, na.

această accepțiune, însuși sensul vieții. Pentru un terorist sinucigaș, combinația letală, cu componentă criminogenă extremă, indică, primordial, prevalența unei voințe superioare de a muri și, astfel, de a dobândi martiriul, în aceste cazuri, actul criminal de bază - uciderea cât mai multor indivizi - alături de alte consecințe (vătmări corporale, șantaj și, evident, actul acceptării sinuciderii), cât și activitățile precursore, între care este consacrată radicalizarea, nefiind considerate acte blamabile, sancționabile. Majoritatea celor implicați nemijlocit au tendința de a căuta o cauză mai mare decât aceea pe care ei ar putea să o adopte, iar ideologia oferită, spre exemplu, de diverse entități teroriste, de inspirație fundamentalist religioasă - așa cum sunt Al Qaeda sau Stat Islamic (DAESH) -, corespunde unei interpretări „epice” a lumii, un model în care realitatea este percepută printr-o concluzie brutală de „noi versus ei”, expusă, de obicei, printr-un ton cu valențe paranoide. În fața atentatelor cu rezonanță, executate pe spații occidentale, dar și în cazul altora, comise pe diverse spații asiatice (ex. cele atribuite elementelor operative sinucigașe ale fostei entități teroriste Tigrii de Eliberare a Eelamului Tamil - LTTE, în majoritate femei), autorul articolului apreciază o dezvoltare semnificativă, îngrijorătoare, a indivizilor cu modalități și reculeri acționale de tip „homegrown”.

Apreciez că, în antiteză cu tipologia „lone wolf” (actori singuratici), unde simptomatologia psihiatrică, alături de psihopatologie, ar putea constitui instrumente utile în identificarea membrilor cu valențe terorist suicidare, în cazul membrilor entităților teroriste organizate sunt întâlnite elemente operative care nu dezvoltă indici psihiatrici direcți (ex. psihoze, tulburări bipolare), ci indici de manifestare difuzi, cu puternice trăiri interioare, ce conduc spre o atitudine eminentă dedicată cauzei, ajungându-se până la situația în care individul va fi convins să execute actul criminal complex - actul terorist -, într-o unitate de timp redusă, chiar la imboldul prietenilor sau rudelor, altfel, activitatea sancționată de normativul penal să fie aproape imposibil de anticipat, imaginat ori detectat la nivel social, singurele măsuri eficiente, până în prezent, dovedindu-se a fi cele dezvoltate de structurile de intelligence, cu competență în acest domeniu.

2.2 Diada radicalizare - motivație

Unul din cei mai importanți factori, atât în evaluarea social-normativă, cât și în cea calitativă a actului de radicalizare - indiferent pe ce fundament se construiește -, este gradul de „conștientizare” a stigmatizării sociale, caracterizată prin aceea că subiectul activ (făptuitorul) - mai precis, comportamentul său - anatemitat de ceilalți indivizi, ajunge să fie marcat de impactul social al imaginii negative atribuite ori impuse prin diverse instrumente de comunicare. Identificarea mimetică cu stigmatizarea denotă că subiectul activ al activității criminale, pe măsura căpătării unui procent tot mai mare al gradului de convingere, ajunge să-și „cizeleze” rolul social, să fie convins că nu mai are vreo șansă de a reveni în societate, în „tabăra celor buni”, în acest mod nelăsându-i-se șanse de revenire în planul conformismului social. Teoria stigmatizării sociale nu se raportează la personalitatea tinerilor expuși riscului, prelungirea neîncrederii devenind astfel factor criminogen determinant.

Societatea are în componență, deopotrivă, indivizi partizani sau chiar promotori ai „valului” unei stigmatizării sau etichetării colective, „conferindu-i” celui stigmatizat statut de delincent, doar dacă prezintă anumite *pattern*-uri psihologice sau psiho-fiziologice.

Autorul este de părere că în cazul radicalizării este întâlnit un „teren pregătit”, delimitat de un fundal psihologic permisiv și discriminatoriu (construit de cel care stigmatizează) în acceptarea „etichetării” negative, cu toate consecințele, inclusiv de a face o „carieră penală”, ca parte a unui grup marginal, respins prin activitate de societate (ex. entități teroriste, fundamentaliste sau extremiste, organizații criminale). Pentru această situație, acceptarea nonconformismului social, combinată cu măsura în care individul se implică în procesul de pregătire pentru executarea actului criminal, reprezintă consecința dar și fundamentul unui proces de interiorizare, localizat la nivelul perioadei copilăriei timpurii, ale cărei trei principale elemente sunt:

- deficitul de educație, reflectat prin așa-numiții „copii prost educați” și asociat cu privațiunea emoțională, culturală și confesională, regăsit, îndeobște, la nivelul indivizilor „înstrăinați”, neadaptați din punct de vedere cultural, depozitarii unui nivel ridicat al nemulțumirii și dominați de pulsuni sociale agresive, vinovăție și inferioritate, cu dorința de răzbunare, spre găsirea, în mod magic, a „paradisului pierdut”, până atunci inaccesibil;
- sentimentul oedipian al vinovăției, cauză a suferinței, a tendinței de a fugi precum și urmărirea inconștientă a pedepsei;
- vina narcisistică, alături de insecuritatea primară, cauzată de privarea afectivă maternă din timpul copilăriei timpurii (așa numiții „copii cei răi iubiți”), conducând la o schimbare a relației interumane mamă - copil⁴.

Concomitent, se ajunge la un punct important: cel al definirii sensului vieții în interiorul universului creat de mediul delincent, prin raportare la marea masă a populației, moment în care poate fi formulată ipoteza potrivit căreia persoanele cu potențial de radicalizare - diferit de cazul vectorilor cunoscuți cu apetență către alte activități criminale conexe terorismului -, dezvoltă un nivel redus de viață („deficiență existențială”), asemenea cazuri fiind întâlnite, sporadic, și la indivizi cunoscuți pentru infracțiuni comise cu violență ridicată. Potrivit unor observații personale⁵,

⁴ Deleyre A., *Le Fanatisme*, în seria Les Notes de l'Institut Diderot, Editura Institutului Diderot, Paris, p.15. Lucrarea poate fi regăsită la adresa electronică <http://www.institutdiderot.fr/wp-content/uploads/2015/04/Note-le-fanatisme-Page.pdf> (accesare 27.02.2018).

⁵ Reținute în perioada stagiului doctoral (2004-2005).

există indivizi încarcerați care, prin comparație cu ceilalți, s-au dovedit a fi semnificativ mai introvertiți și cu emotivitate crescută, starea fiind generată de un foarte scăzut sentiment ale stimei de sine. Astfel, indivizii încarcerați par să acorde o importanță mai mică sensului vieții, prin comparație cu ceilalți oameni, unde voința existențială este dominantă, chiar dacă nu în manieră declarativă. S-a constatat totodată, că, în cazul condamnaților pentru diferite forme de ucidere cu premeditare, cât și cel al condamnaților pentru acțiuni conexe terorismului, aspirația pentru abandon și urmărirea plăcerii de sine, reprezintă motivații, inclusiv în perpetuarea comportamentului criminal, devenind, astfel, o „alternativă” pentru lipsa de semnificație și importanță a vieții. Prin similitudine, apreciez că, în cazul subiecților activi ai crimelor cu element suicidal, imaginarul este dominat și compensat de o permanentă conștientizare a unei recompense într-o altă lume.⁶ Cu toate acestea, sunt de părere că, în acest ultim exemplu, există șansa reintegrării sociale, mergând pe ipoteza în care, pe fondul unor elemente de redefinire psiho-socială proprie, individul condamnat realizează trauma prin care tocmai trece și acceptă, ajungând la agrearea desprinderii, de asemenea, printr-un act major, uneori cu valențe sacrificiale, de mediul alterat, într-un gest de dreptate ontică⁷.

Așadar, gradul de acceptare a stării de stigmatizare, alături de elementele ce țin de individualizarea comportamentală, regăsite în cazul indivizilor aflați în diverse stadii ale radicalizării, sunt factori de care depinde cizelarea personalității criminale. În plus, ideologia grupului este în măsură să amplifice elementele pulsionale, îndeosebi pe cele care justifică inclusiv martiriul sau faptele comise prin raportare sau în numele unei entități teroriste.

Radicalizarea este sau poate fi un final al celor care se confruntă cu constanța eșecurilor, discriminarea, umilirea repetată (uneori urmată de consecințe grave la nivelul respectului de sine), suferința, pierderile (în plan personal, social, emoțional, profesionale, chiar a credinței etc.), fie că sunt adolescenți, tineri sau adulți, la o vârstă în care semnificația de a-și da viața reprezintă, adesea, o sursă de anxietate. Abundența media (televiziune, Internet, presă scrisă) și influența unor curente sau a unei ideologii religioase sau politice, fanatice, sunt cu atât mai eficiente, cu cât are incidență la o persoană tânără, posesoare a unui Sine serios alterat, urmare a greșelilor, narcisismului, ca urmare a efectelor rușinii, furiei, umilinței la care a fost supusă, sentimentului inutilității, pierderea unor factori umani cu valoare sentimentală puternică.

Autorul îmbrățișează concluzia lui Sageman (2004) potrivit căreia cei mai mulți indivizi care au adoptat radicalizarea, ca formă a expresie, nu au avut, inițial, fundament interior puternic (de obicei situat în zona religioasă) și nu au adoptat diversele fațete radical-religioase odată cu ajungerea la perioada maturității.⁸

Astfel este posibil că o persoană care adoptă o ideologie de factură integristă folosește un mecanism psihologic de autoprotecție, pasiune, în fapt, un instrument paranoid pentru a câștiga sau recâștiga stima de sine, supracompensată pentru slăbiciunea propriei persoane, în scopul liniștirii, redefinirii stimei de sine, influența puterii sau, pur și simplu, din plăcere.

2.3. Procesul de radicalizare, per se

Până în prezent, fenomenul radicalizării a constituit subiect de interes, cu precădere, pentru diverse explicații, destul de puțin fundamentate științific, concentrate pe atitudinea adoptată de indivizii implicați într-un act terorist, cu componentă comisiv suicidală. Fenomenul radicalizării a devenit obiect de studiu al cercetării criminologice, îndeosebi, la mijlocul anilor '70 când, cercetători precum Fathali M. Moghaddam și Martha Crenshaw au abordat fenomenul prin prisma științelor juridice și a celor psihocomportamentale. Radicalizarea a ajuns să fie abordată științific și să fie recunoscută ca fenomen pe măsura diversificării și virulenței actelor de terorism, comise pe fundament religios, utilitatea cercetării criminologice aplicate⁹ fiind absolut necesară ca măsură de răspuns la virulența și difuzia acestui fenomen, dar și cu utilitatea obiectivă în furnizarea răspunsurilor în plan social, mai ales la nivelul segmentelor stabilite vulnerabile în fața acestui potențial criminogen.

Dar ce parcurs urmează un asemenea demers criminal? De fiecare dată când fenomenul radicalizării este receptat drept instrument în atingerea unui scop de natură criminală, în acest proces laborios își găsesc aplicabilitate resorturi cu specific interpretativ religioase, care, mai târziu, vor deveni elemente ale îndochinării vizând adoptarea unui nou mod de gândire, concomitent cu abandonarea vechilor atitudini și credințe, legături familiale etc. În majoritatea cazurilor, activitatea individului se bazează pe întâlniri virtuale repetate (derulate prin intermediul Internetului, a diverselor canale de corespondență online, și, destul de rar, prin intermediul apelurilor telefonice), precum și întâlniri fizice. O situație edificatoare este cea în care inițierea către forma deformată a înfăptuirii *jihadului* - a celui armat, conform unei interpretări fundamentaliste - se realizează chiar în cadrul familiei sau de către un grup de prieteni. Trebuie remarcat faptul că studiile realizate compară intensitatea emoției cu experiența în relațiile indirecte - prin

⁶ În cazul de față, pentru unii din criminali, proveniți de pe spațiul arabo-islamic, satisfacerea acestei pulsuni este întregită de efectul unei scene cu valențe religioase imaginare.

⁷ În acest sens, este oferit exemplul teroristului indonezian Imron Ali, implicat în atentatul din 12 octombrie 2012, din Bali, în care și-au pierdut viețile 202 oameni, ulterior condamnării la detenție pe viață, implicându-se în diverse proiecte prin care acesta condamnă „motivația” terorismului de expresie religioasă.

⁸ A se vedea, pe larg, opinia lui Sageman M. în lucrarea *Understanding terror networks*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2004.

⁹ Subramură a criminologiei generale, care se ocupă cu studierea și profilaxia unor tipuri de infracțiuni cu rezonanță socială.

mijlocirea diferiților factori (Internet, rețele de socializare, cele criptate etc.) *versus* resorturile dezvoltate cu ocazia întâlnirilor directe, situație în care viziunea autorului conduce către concluzia că trăirile în spațiul *online* se dovedesc a fi mai intense decât cele nemijlocite (fără implicarea vreunui „factor mijlocitor”). Cu toate că nu sunt opinii foarte clar fundamentate științific, este adusă în discuție importanța spațiului virtual în procesul radicalizării, în special, prin existența diverselor forumuri de discuții „active”, în comparație cu *site*-urile de informare, apreciate cu un potențial criminogen „pasiv”.

Este recunoscut că activitatea preponderentă a diverselor entități teroriste, pe segmentul radicalizării și atragerii indivizilor spre activitate teroristă și/sau conexasă terorismului, în spațiul virtual, se derulează prin intermediul unor *site*-uri cu activitate „pasivă”, mizându-se pe impactul imaginii la nivelul mentalului individului, cu influență semnificativă în luarea deciziei criminale. Pe fondul trăirilor interioare, individul, în contact cu un asemenea teren, devine motivat în însușirea volițională a unor „reguli de conduită”, în deplin acord cu ideologia care i se oferă. Este și exemplul teroristului egiptean Muhammad Abdel Salam Faraj, care se considera un salafist¹⁰ fervent, cunoscut cu apartenență la entitatea teroristă *Tanzim al-Jihad* (Jihadul Islamic Egiptean), unul din cei cu activitate probată, executat de autorități, pentru implicarea în asasinarea președintelui Anwar El-Sadat, care sublinia, în context: „*Jihadul* reprezintă o datorie personală. Nu este nevoie să cereți permisiunea părinților pentru ducerea *jihadului*, așa cum o cer juristii”.¹¹ Iată de ce opinez că o astfel de întreprindere poate avea succes mai ales în prezent, unde o asemenea retorică este privită drept un element compensator al debusolării tinerilor, al pasivității societății, în general, un discurs cu influență îndeosebi, la nivelul perioadei adolescenței sau în primii ani ai perioadei adulte.

Un alt exemplu este cel al entității teroriste Stat Islamic a cărei ideologie cultivă iminenta reînțoarcere a unui element supranatural (un lider, pe care unii din musulmani sunt de acord că ar fi Mehdi, „imamul ascuns”), cel care va conduce armatele Islamului în ultima bătălie - cea din Dabiq¹² - împotriva răului, înainte de Apocalipsă și astfel, să creeze o nouă societate, „purificată” de păcate. Practic, din câte se observă, viziunea descrisă este una epică, binară, aducând față în față tabăra Binelui și a celui neprihănit, în opoziție cu a celor „corupți” și „necredincioși”, element ideologic larg difuzat prin intermediul rețelelor sociale, cu precădere, în spațiul arabo-islamic, de către voci religioase, cu retorică radicală.

Într-o viziune propusă, destul de aproape de realitate, Moghaddam (2005) relevă o evoluție ascendentă a emoționalului, până când actul final - terorist - ajunge să fie comis. Trecerea la o etapă superioară va depinde de circumstanțele concrete ale evoluției acestui nivel și va avea ca rezultat distrugerea altora, auto-distrugerea sau ambele. În primă fază, subzistă perceperea unei relații echitabile și a pre-dominației sentimentelor subiective de conviețuire, cum sunt: lipsa, ignoranța, frustrarea, durerea, abandonul, oricare ar fi condițiile materiale ale vieții¹³. Trebuie spus că, în lumea actuală, cele prezentate sunt fundamentate pe o componentă reală, ce nu are nevoie de vreo cercetare spre a fi confirmată: cea a indivizilor confrunțați perpetuu cu suferința nedreptății, cu necinstea și care, într-un procent mult inferior, aduc în discuție, spre exemplu, persoana cu care conviețuiește. La confruntarea cu o astfel de realitate, unii, nemulțumiți, se retrag în căutarea soluțiilor. Acest semn va constitui, de altfel, prima etapă a procesului de radicalizare. În măsura în care nu este identificat elementul de echilibru interior, factorul față de care să se raporteze (o situație care să genereze schimbarea în bine), dacă el nu se va simți protejat, individul va merge mai departe.

În faza următoare, subiectul se confruntă cu planul unei amplificări a gravelor nedreptăți și inegalități sociale, unde stările anterioare - frustrarea, dezamăgirea - ocupă, constant, propriul imaginar, fiind amplificate de sau prin vocea „liderului grupului”, și concentrate pe un „dușman”, de obicei, identificat în persoana celui care, în opinia celui radicalizat, este germenul celor mai multe rele, în fapt, o iluzie.

Aici este spațiul unde pot fi regăsite persoane pregătite să-și transfere potențialul agresiv, și care caută momentul prielnic de a face trecerea la o nouă etapă - cea de-a treia - a unei transformări esențiale. Este etapa unui angajament superior față de moralitate. În acest segment temporal Sinele acumulează rigidizare ideologică, psihologică, în raport cu mediile familial și social. Practic, acesta este momentul inițierii procesului propriu-zis de radicalizare, etapă caracterizată prin utilizarea unui set de tehnici cu influență criminogenă superioară: conștientizarea apartenenței la o idee sau la grup, izolare, secretul acțiunilor, frică. Este momentul când în mintea individului se insiduează ideea

¹⁰ Mișcare religioasă a interiorul islamului sunnit, în secolul al XIX-lea, incumbând elemente definitorii ale gândirii teologului Taqi al-Din Ahmad Ibn Taimiyya (secolul XIII), care pledează pentru o revenire la practicile comunității musulmane la momentul în care Profetul Mohamed și primii adepți ai acestuia - cunoscuți sub denumirea generică de „strămoșii pioși” (Salafi) își propuneau reabilitarea morală a comunității musulmane (*Umma*). Salafismul este caracterizat prin lecturarea literală a textelor fondatoare ale islamului (Coranul și Sunna), „decretând” că interpretarea lor este singura care beneficiază de legitimitate, respingând jurisprudența islamică (*fiqh*), precum și așa-numitele inovații blamabile (*bid'ah*). Există trei mișcări principale în salafismul contemporan: *una*, rigoristă, refuzând implicarea în viața socială și politică, dedicată educației musulmanilor suporteri ai acestui curent; *a doua*, de expresie politică, și *a treia*, jihadistă, care utilizează salafismul drept bază ideologică pentru justificarea comiterii actelor teroriste, na.

¹¹ Pentru detalieri, a se lectura Sageman M. *Understanding terror networks*, Philadelphia, Editura University of Pennsylvania, 2004.

¹² Localitate din nordul Siriei.

¹³ Ideea este reflectată în opera lui Moghaddam Fathali.M. *The Staircase to Terrorism A Psychological Exploration*, regăsită și la adresa electronică <http://fathalimoghaddam.com/wp-content/uploads/2013/10/1256627851.pdf> (accesare 27.02.2018).

finalizării acestui parcurs cu un act cu impact major, prin care să „pedepsească”, în manieră „eroică”, pe cei vinovați, inclusiv prin terorism, ca soluție justă și în care se angajează inclusiv prin acord moral.

În următoarea etapă, individul își consolidează imaginea recent formată asupra noțiunii de sancțiune și este învățat să perceapă lumea ca pe o realitate rigidă, pătrunsă de viziunea anterior descrisă „noi împotriva lor”, în care ceilalți sunt, efectiv, condamnați, în viziunea individului actul terorist fiind ridicat de mijloc de acțiune legitim. În cele mai multe din cazuri, liderul entității teroriste - de orice mărime sau complexitate - dezvoltă autoritate, impunând conformism și obediență.

A cincea și ultima etapă presupune continuarea selecției și instruirea altora dintre indivizii pre-selectați. Este etapa declanșatoare a mecanismelor de inhibare emoțională menite să favorizeze consumarea actului criminal, practic, o îndepărtare a psihicului de realitate, găsindu-i gata săucidă, inclusiv pe cei din cadrul grupului. Individul este instruit în planificarea și comiterea propriu-zisă a actului violent, așteptând doar ordinul de acțiune. Mentalul este practic golit de elementele unei rațiuni anterioare, proporțional, fiind ocupat de un angajament comisiv de factură pasivă sau activă. Pentru realizarea ultimelor două etape, cei selectați sunt astfel dirijați încât să adopte noi cadre de referință: abandonarea fostelor coduri și principii normativ sociale și acceptarea unei moralități „paralele”, împreună cu resorturile care alimentează ideea de ucidere, cele care sunt implicate definitiv în legitimarea actului criminal. În literatura de specialitate¹⁴ sunt întâlnite anumite procese de bază susținute în comunitățile cu specific autoritar, inclusiv în entitățile teroriste, menite a schimba atitudini și comportamente:

- controlul mediului (control total al comunicațiilor);
- utilizarea unui retorici colectiviste (elemente de jargon la nivelul grupului);
- căutarea purității (un sistem de credință bazat pe totul sau nimic);
- manipulare mistică („ați fost aleși” să duceți la bun sfârșit ceva);
- preponderența doctrinei asupra individului (sindromul falsei memorii);
- „știința sacră”, apanajul exclusiv al liderilor „istorici respectați”.

Individul radicalizat trece de la garanția religioasă la actul cu valență penală prin intermediul unei moralități justificatoare a dreptului de a ucide, combinând pulsuniile interioare cu imaginea unor atitudini ale instituțiilor statului (Guvern etc) pe care le cataloghează „opresoare” și ale căror instituții de aplicare a legii sunt puse în legătură directă cu puterea persecutorului. În astfel de situații, individul radicalizat delegitimază țintele violenței prin conferirea acestora de caracteristici non-umane: „necredincioși”, „ignoranți”, „porci”, „paraziți”, „care nu merită considerația celorlalți”, distrugerea „inamicului” fiind, în final, singura opțiune valabilă de a apăra „realitatea paralelă”.

2.4 Prevenirea riscului violent

Trebuie spus, de la bun început: persoanele radicalizate ori aflate în diverse etape ale acestui proces eminent interior, ascuns, nu prezintă indici de relevanță și nu expun un profil specific al personalității, uneori procesul debutând chiar pe un fundal ordinar (ex. segregarea pe criterii religioase). În ciuda dificultății în identificarea unui asemenea profil, este de remarcat că anumite semnale sunt și pot fi în măsură să alerteze specialiștii sau autoritățile, în special pe cei din zona de *Intelligence*, pentru a demara măsuri specifice de răspuns. În acest pot fi de interes:

- indivizi activi în fundamentarea opiniilor, cunoscuți cu antecedente psihiatrice (ex. retard mintal, tulburări de copil și adolescență, consumul de substanțe interzise, tulburări de personalitate, tulburări mintale, depresie, psihoză, alterarea stării de spirit);
- predilecția spre aprobarea comiterii actelor teroriste, ca răspuns la inegalitățile sociale, posibil chiar la care sunt supuși;
- implicarea unui apropiat în activități teroriste sau conexe terorismului;
- orice schimbare recentă a circumstanțelor care pot afecta individul și, astfel, care pot conduce la creșterea sentimentelor de frustrare, tristețe, rușine, ostilitate față de „alții” și societate (ex. divorțul părinților, schimbarea vieții, pierderea sensului vieții, diverse alte conflicte negestionate);
- predilecția pentru comiterea actelor de violență fizică;
- antecedente penale și condamnări la pedeapsa închisorii;
- afinitatea spre entități de criminalitate organizată sau legături cu fanatici de orice natură;
- revenirea de pe teritorii unde s-a implicat în activități criminale (de terorism și/sau crimă organizată).

Autorul apreciază, în mod corespunzător, comportamentele cu caracter de premeditare și de pre-poziționare, precum cele prin care se poate dobândi o tehnică operațională, cât și pe acela al obișnuirii cu ideea de acțiune prin condiționare psihologică, precum scăderea sentimentului de frică și suprimarea moralei. Aceste comportamente vin într-o varietate de forme:

¹⁴ Autorul consideră pe Leistedt Samuel J. un exemplu concret al acestei teorii. Pentru aceasta, se propune lecturarea materialului *Behavioral aspects of terrorism*, în publicația *Forensic Sci Int*, 2013.

- stimulare mentală (formare psihologică): imaginație specifică acțiunii în pregătire, vizionarea videoclipurilor cu specific terorist violent, scenariul criminal, tehnicile de luptă, contactul și evaluarea țintelor, evaluarea potențialelor victime etc.;

- prin comportament direct premeditat: achiziția de materiale paramilitare, manipularea armelor, evaluarea capacității și pregătirii personale, simularea unor acțiuni teroriste, angrenarea în activități de instruire de tip terorist a altor persoane, activități de supraveghere, repetarea până la însușire a diverselor tehnici, modificări ale obiceiurilor, în sensul disimulării adevăratelor intenții (arab. *Taqyia*¹⁵) etc.;

- prin comportament indirect premeditat: strângerea fondurilor pentru scopuri teroriste, prin mijloace legale sau ilegale, pregătire fizică, încurajarea și sau experimentarea consumului de alcool și droguri, activități de supraveghere, pentru familiarizare, a locului ales pentru acțiunea criminală, etc.¹⁶

În efortul prevenției sociale cât și al intervenției, planurile normativ și cel social se întrepătrund, marile teme dezbătute de către factorii specializați fiind îndreptate spre:

➤ convingerea indivizilor că violența împotriva se situează pe o poziție vădit divergentă cu legile religioase, implicit, morale;

➤ oricare soluție vizează elementul volițional și rezistența la tentația alunecării pe această pantă infracțională;

➤ aptitudinea de a fi motivat în comiterea unor infracțiuni trebuie invers direcționată (spre împotrivire);

➤ convingerea indivizilor în existența soluțiilor la diversele probleme, inițiativa în adoptarea acestora ținând exclusiv de individ.

Se reține că radicalizarea este un proces complex, construit pe un mod de gândire fanatic - sub oricare din forme - cu accente paranoide: dezvoltarea unui adevăr unic și absolut, exaltare ideologică, certitudinea îndreptăririi de a comite un act violent, afinitatea față de cauză și lider, sentiment de superioritate, neîncredere, existența unei „conspirații” în societate și a unor victime pe care cel radicalizat îi definește „vinovați”, atribuindu-le diferite caracteristici (ex. ostili, cu valoare inferioară), apetența spre prozelitism, lipsa elementului pozitiv, rezistența la schimbare, distorsiuni cognitive și gândire automată, lipsa de conștientizare a sentimentului de vulnerabilitate, concomitent cu augmentarea sentimentului valorii personale.

3. Fenomenul radicalizării și planul sancționator

Așa după cum este subliniat în prima parte a articolului, țara noastră nu reprezintă un reper pe segmentul violenței de tip asimetric, între care se încadrează terorismul și radicalizarea. Cu toate acestea, în Europa și în alte state ale lumii, sunt înregistrate creșteri ale cazurilor „reprezentante” ale celor două fenomene, unde s-a dovedit că subiecții activi au dus la îndeplinire activitatea infracțională pe fondul unor procese de radicalizare complete.

O radiografie internă, recentă și realistă, ne este oferită de cel mai recent raport al DIICOT, document în care se arată că, fenomenul radicalizării și cu deosebire cel în scop terorist reprezintă, în prezent, unul din riscurile majore la adresa securității naționale¹⁷. De asemenea, dintre cauzele fenomenului, este reliefată suprapunerea radicalizării cu probleme de ordin social (ex. cu un statut financiar precar, generat de lipsa unui loc de muncă), juridic (sunt sau au fost încarcerați) sau psihic (instabilitate, nivel intelectual scăzut ori diverse afecțiuni medicale), alături de absența unei culturi religioase. Același document mai reține faptul că „numărul indivizilor autohtoni radicalizați este în creștere în ultimii doi ani, însă manifestările se mențin, preponderent, la nivel verbal-atitudinal. Situațiile de radicalizare care implică adolescenți, deși puțin numeroase, atrag atenția asupra caracterului de contagiune a ideologiilor de tip extremist, justificative în potențarea trecerii la acte criminale”¹⁸.

Pe segmentul important al reprimării sociale, poate fi agreată concluzia potrivit căreia gradul de difuzie a acestui fenomen este intrinsec dependent de cel al conștientizării necesității adaptării mecanismelor legislative și instituționale de intervenție. În accepțiune proprie, raportul dintre violență și radicalizarea în scop violent este unul ciclic, cele două elemente fiind inter-schimbabile, în funcție de efectele generate. Deși la scurte perioade modificată, actuala legislație internă - și fac referire, îndeosebi, la textul Legii nr. 535 din 2004, privind prevenirea și combaterea terorismului - rămâne un element perfectibil, generator de consecințe în planurile preventiv și sancționator, de necesitate imediată fiind adaptarea la actualele provocări, bazate pe decizii comise individuale ori colective, de transpunere a diverselor convingeri religioase în acte sau fapte de terorism ori conexe terorismului.

În baza considerațiilor exprimate, o reasezare a normativului în privința definițiilor și palierului sancționator al infracțiunilor privitoare la securitatea națională trebuie să reprezinte necesitate juridică superioară, în sensul oferirii societății și sistemului de aplicare a legii a unor texte juridice clare, indubitabile, cu importanță definitorie, pe

¹⁵ Disimulare prin tăcere sau omisiune (trad. neof.), na

¹⁶ A se vedea, pe larg, lucrarea „Contexte préparatoire et comportement de prédisposition dans les gestes violents d'apparence impulsive: évaluation des éléments de planification et de préméditation” a autorilor Vandevoorde J. și Estano N., regăsită la adresa electronică https://www.researchgate.net/publication/273791301_Contexte_preparatoire_et_comportement_de_predisposition_dans_les_gestes_violents_d'apparence_impulsive_evaluation_des_elements_de_planification_et_de_premeditation (accesare 25.02.2018).

¹⁷ Regăsit la adresa electronică http://www.diicot.ro/images/documents/rapoarte_activitate/raport.2017.pdf (accesare 22.02.2018).

¹⁸ Ibidem.

segmentul prevenirii amenințărilor de factură asimetrică, cu deosebire a terorismului și radicalizării, și deopotrivă, al activităților infracționale conexe. În acest sens, propunerea unui conținut legal de sine stătător al faptei de radicalizare¹⁹ poate fi un pas înainte în adaptarea normativului penal la necesitățile actuale.

Concluzii

Fenomenul radicalizării, așa cum este cunoscut astăzi, este exemplul ideal al amenințării asimetrice. Faptul că este încadrat, atât ca fenomen social, cât și o amenințare la securitatea națională, arată, de asemenea, starea de pericol social, plurideterminată, reținută în legătură cu dezvoltarea unei asemenea activități, cu atât mai mult, dificultatea sancționării prin norme de drept penal.

Explicațiile fenomenului relevă o activitate ilegală complexă, dusă la nivel individual sau nu, sub motivațiile relevate, procesul fiind precursorul actului terorist.

Din această perspectivă, rolul științei criminologiei, deopotrivă, cu implicarea victimologiei, psihotraumatologiei și altor științe, trebuie să fie acela de descifrare a mecanismelor criminogene care stau fundament unui astfel de proces precum și elaborarea unor procedee intervenționiste la nivel social, cu scop preventiv. Consider că terorismul nu poate exista fără fenomenul întregitor, radicalizarea. De aceea, specializarea în cercetarea fenomenului radicalizării reprezintă și este necesar să capete conotația cuvenită, pe lângă achiziția științifică, indubitabilă, socială.

În următoarea perioadă, România trebuie să fie pregătită pentru adaptări flexibile a legislației în lupta împotriva terorismului și amenințărilor conexe, fără a ține cont de emergența sau aria de răspândire a acestor fenomene, acționând în limitele consfințite de statul de drept, de respectarea drepturilor fundamentale ale omului, în ciuda greutăților întâmpinate, România dovedindu-se un partener serios, care dispune de capacitatea de a contribui la efortul de revigorare a legislației unionale și internaționale, într-un spațiu garant al valorilor și principiilor democratice.

¹⁹ Perfectibil, în forma actuală: „... Accesarea în mod repetat de materiale de propagandă teroristă, prin intermediul sistemelor informatice sau altor mijloace de comunicații electronice, efectuată în scopul însușirii ideologiei teroriste ori deprinderii unor mijloace, tehnici sau modalități de săvârșire a unor acte de terorism, constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare...”.